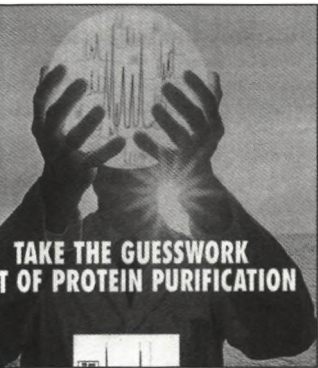




Advertenties in *Science*.

Enige speculaties
en reflecties over
magie, wetenschap
en glas



Jojada Verrips

De twee hier afgebeelde reclamefoto's zijn afkomstig uit het Amerikaanse blad *Science*. Ze kwamen me kort na elkaar onder ogen, toen ik een aantal jaargangen van dat blad doornam op zoek naar anthropomorfe voorstellingen van micro-organismen in het menselijk lichaam door medisch onderzoekers. Ik ben namelijk gefascineerd geraakt door het opmerkelijke feit, dat dat soort onderzoekers zich tamelijk vaak bedient van 'macro-metaforen' en een lichaam opvat als een samenleving van minuscule 'goede' en 'kwade wezens,' terwijl leken dikwijls 'micro-metaforen' hanteren en een samenleving zien als een lichaam vol 'kwaadwillende micro-organismen,' zoals bacillen, bacteriën, virussen en meer van dat wriemelende en wemelende spul. Onmiddellijk fascineerden beide fotografische afbeeldingen van kristalkijkers me mateloos en wel om twee redenen. Ten eerste bepaalden ze me door de er bij geplaatste teksten eens te meer bij een in westerse samenlevingen graag gemaakt, maar mijns inziens overdreven onderscheid tussen onwetenschappelijke magiërs en zuiver wetenschappelijk denkende en handelende geleerden. Alsof alleen de eersten zich zouden overgeven aan het produceren van 'speculaties' en 'bespiegelingen' en de laatsten niet. Ten tweede deden ze me, los van de gehanteerde teksten, ineens beseffen hoe belangrijk al of niet geslepen kristal, glas alsook spiegels overal ter wereld ooit zijn geweest en nog steeds zijn voor het 'zichtbaar' maken van datgeen wat zich aan de directe waarneming van mensen onttrekt. Zonder die materialen zou ons inzicht in en kijk op de wereld, haar plaats in het universum en het functioneren van mensen, andere dieren en planten vele malen minder scherp en gedetailleerd zijn. We kijken door ramen, brillen, (elektronen)microscopen, telescopen, verrekijkers om ons heldere beelden te verschaffen, we kijken naar met verfijnde lenzen gefotografeerde of gefilmde beelden op glazen schermen die soms via glasvezelkabels worden verzonden. Sinds de computer zijn intrede deed turen legers geleerden dag in dag uit naar hetgeen zij zelf of anderen op de glazen beeldbuis 'toveren.' In feite is er absoluut geen sprake van een afname van kristalkijkerij of het spieden in glazen bollen, maar juist van een toename. Het divineren en speculeren (van het latijnse *speculum* = spiegel en verwant met *specularia* = vensterglazen) op basis van via 'glas' en 'liquid cry-



stals' gedane observaties bloeit als nooit te voren. Als men de fundamentele rol, die deze materialen nog steeds spelen in het bloot leggen en zichtbaar maken van 'werkelijkheden' die zich aan de waarneming met het blote oog onttrekken, kan erkennen, dan wordt het onderscheid tussen de magiër die zich bedient van een een glazen bol en de wetenschapper die vorst via een reeks lenzen en schermen ineens veel minder klein dan in de hier getoonde foto's wordt gesuggereerd. Beiden maken immers gebruik van dezelfde transparante stof om hun kennis te vergroten. Als men dan voorts nog kan constateren, dat medische wetenschappers de micro-organismen die zij via hun magnifieke microscopen waarnemen anthropomorferen op een soortgelijke wijze als de magiër mensen in zijn glazen bol ziet, dan wordt de familiegelijkenis tussen de twee extremen nog sterker. Hiermee wil ik geenszins beweren, dat er geen verschillen tussen het ene en andere type 'ziener' of 'speculator' (in de betekenis van verspieder en navorser) zouden bestaan, want die zijn er. De overeenkomsten op bepaalde punten zijn echter groter dan vaak wel wordt gedacht. Er is geen sprake van een radicale breuk tussen de zienswijze van de magiër of 'wilde denker' en de wetenschapper die zijn denken zou hebben gedomesticeerd. De foto's plus de bijbehorende teksten die een dergelijke breuk suggereren laten tegelijkertijd echter glashelder zien door welk medium ze met elkaar verbonden zijn, namelijk de 'glazen bol.'

Of dit sociologisch relevant is? Ik dacht van wel. Het bepaalt ons in ieder geval bij de noodzaak anderen als minder ongelijk aan ons zelf te zien dan we soms wel geneigd zijn te denken. Immers al wat mensen via geslepen glas zichtbaar maken, waarnemen, vastleggen en weer reproduceren staat in laatste instantie niet los van allerlei symbolische representaties (bij voorbeeld taal), die nooit alleen helpen te onthullen maar altijd ook weer te versluieren.